

Négyesy László és Beöthy Zsolt barátsága.

Írta: PAP KÁROLY.

Már a megismerkedésük igen érdekes körülmények közt, Négyesy egyetemi hallgató korában, a 80-as évek elején történt, mely idő a kiegyezés után fölpezsdült magyar életnek különben is egyik legértelmesebb szakasza. Államiságunk súlya egyre növekedőben s csak a tudomány, szépirodalom és művészet terén mennyi kiváló egyéniség, organum és intézmény jelenik meg egyszerre! „A régi keservek és vágyak eszményi lendülete után a reális munka prózája következett“, írja egy helyütt maga az ünnepe. Az egyetemen nagyírú tanárok, közelebről a bölcsészeti karon: Gyulai Pál, Greguss Ágost, Salamon Ferenc, Budenz József, Thewrewk Emil, Hunfalvy János, az ifjabbak közül meg Eötvös Lóránt, Heinrich Gusztáv, Ábel Jenő, Simonyi Zsigmond, akik közé 82-ben, mint Greguss helyettese, Beöthy Zsolt is odalép, hogy kivételes egyéniségének varázsával mihamar elbűvölje tanítványait. Gyulai tanári működésének is — azt hisszük — ez az évtized a valódi fénykora; a nyelvészet körében meg Budenz elmélete, a Nyelvőr orthológiája, később Hunfalvy és Vámbéry eredet-vitája köti le az érdeklődők figyelmét. Olyan benyomások, amelyek minden valamirevaló ifjúnak szárnyakat tudnának kölesönözni. Ekkor iratkozik be, a 80/81. iskolai év őszén, a magyar és latin irodalmi szakra Négyesy László s pár hónap alatt egy kiváló baráti kört talál maga körül, amelyből többen már akkor feltűnnek, ma pedig tudományos és szépirodalmunk elősmert jelesei.¹

A lelkes és becsvágyó ifjú, akit már az egri gimnáziumban íróvá avatott az ékeztollú akadémikus, Szvorényi, másodéves korától kezdve szintén nagy odaadással hallgatja Beöthy előadásait. Hírből és az irodalomtörténetéből már rég ismeri, most a lábainál ülve bámulattal telik el széleskörű tudásán s azon a

¹ Nevezetesebb pályatársai: Alexics György, Balassa József, Balogh Péter, Erdélyi Pál, Kalmár Elek, Kardos Albert, Kunos Ignác, K. Lippich Elek, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Petz Gedeon, Radó Antal, Sebestyén Gyula, Solymossy Sándor, Vikár Béla, Zolnai Gyula és mások.

keresetlen elegancián, amellyel formába önti ragyogó gondolatait. Egy-egy szép órája után úgy érzi, mintha valami nagy esztétikai élményben lett volna része, amelynek a hatása alól alig lehet kibontakozni. Közelebbi viszonyba azonban sokáig nem kerül vele. Ekkor történik, hogy Gyulai „Irodalomtörténeti és kritikai dolgozatain“ Négyesy László is olvasni kíván s bemutatja annak a verstani elméletének alapvonásait, amelyek későbbi pályamunkájában kifejtve, ma már uralomra jutottak irodalmunkban. Három egymást követő héten, kettőzött órákon folyt ez a bemutatás, még pedig ugyan heves vitákkal a vezető tanár és a felolvasó tanítvány részéről. Miután az előző elméleteket sorra bírálta, azt a tételt állítja fel Négyesy, hogy a magyar vers hangritmusának törvényszerűségét szükségtelen a zenétől elvonni, mintegy kölesönkérni, amikor magában a természetes versmondásban is megvannak ezek a törvényszerűségek, t. i.: az ütemegyenlőség és ütemfeleződés. Ebből foly az a könnyen megfigyelhető prozódiai szabály, hogy soktagú ütembe inkább rövid, kevéstagú ütembe inkább hosszú szótagok valók. Gyulai, bár maga nem tud megválni a régibb elméletektől, elismerő szavakkal méltányolja Négyesy talentumát és szorgalmát, de a többi tanárok és pályatársak figyelmét is egyszerre szerzőjére irányítja a jeles dolgozat. Pónori Thewrewk Emil ritmikai útmutatásokkal támogatja, majd a Philologiai Társaság ülésén is bemutatattja vele tanulmányát (1883 május), de amikor ott egy nagytekintélyű író és költő Arannyal szemben kegyeletlenséggel vádolja és élesen bírálja elméletét, maga az elnöklő Pónori Thewrewk is a felszólalóval való egyetértésének ad kifejezést. Beöthy volt az, aki a fiatal kutatót melegen karolja föl, a stílusgyakorlatokon felolvasott dolgozatait nagy figyelemmel kíséri,² párizsi tanulmányútja érdekében — bár sikertelenül — felterjesztéseket szerkeszt, egyúttal bátorítja, hogy a már időközben rendszeresen kidolgozott elméletét kiadás végett a Kisfaludy-Társasághoz nyújtsa be. Négyesy hálával fogadja a gondolatot, de a bírálói eljárás megint olyan soká húzódik, hogy azt a dicsőséget, hogy műve még egyetemi hallgató korában lásson nap-

² Egyik dolgozatában pl. az esztétikai hatás törvényszerűségének alapvető formuláit kutatja N., a másikban, amely a mimézis elvéről szólt, annak a fejtegetése kelt élénk hatást, hogy az építmény a személyiség hatását teszi ránk. — A problémakeresés bátorságát Beöthy ezekben a kísérletekben is dicsérte s később, évtizedek múltán újra feleleveníti barátságuk egyik legköltőibb mozzanatánál, Négyesy Kisfaludy-társaságbeli fölvatásakor. (L. az avatóbeszédet K. T. Évl., XXXIX. kötet, 74. lap.)

világot, már nem érheti meg. A vidékre kellett kimennie tanárnak, tanulmányának is csak egy része, a második, a történeti rész jelenhetett meg jóval később, 1887-ben, a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban.³ Beöthy azonban többé nem veszi le a szemét Négyesyről. Egy évre rá, 88-ban, Gyulaival együtt „A mértékes magyar verselés története” címmel pályatételül tűzeti ki a kérdést s a megkoszorózott művet a Társasággal 1892-ben ki is adatja. Így tette a sors a mester és tanítvány kezét egymásba, amely azután négy évtizeden át összefogóza maradt, — míg egyiküké meg nem hült...

Előbb az egri cisztercita, majd a szolnoki állami gimnáziumhoz került Négyesynek minden további sikere mellett, (87-ben az Akadémia Sámuel-díját is megnyeri), fájdalommal kell éreznie, hogy milyen ólomsúllyal nehezedik rá a vidéki milieu! Nincs a keze ügyében értékesebb könyvtár, nincs rokonszellemű és megértő környezet, ha pedig a nagy vakációt szenteli a pesti könyvtáraknak, az ottani adminisztráció kényelme miatt nem bír a munkájába kellőképp elmerülni. Hányszor juthattak ilyenkor az eszébe az egyetemi boldog évek, amikor

„— — — változatlan, át borún, veszélyen,
Kedv, ihlet, alkalom és érzemény,
Erő, kintartás, izlés, akarat —
Egy szóval, ami kell: mind ép maradt.”⁴

Ifjúkori küzdelmes éveit valóban árnyékként kíséri az az önértékes tartózkodása, amely mindig restelkedik tanáraihoz fordulni útbaigazításért; inkább arra törekszik, hogy a maga erején elért eredményekkel lepje meg őket. Pedig mennyi fáradságot és kerülőutat takaríthatott volna meg ezáltal Négyesy! Szerencse, hogy vidéki helyzetének mostohaságát megérezte immár atyai barátja, Beöthy Zsolt, aki ekkortájt, 91-ben emelkedik a „Tanárképző-intézet” igazgatói székébe s ezzel együtt a „Gyakorló főgimnáziumnak” mintegy főigazgatójává lesz.

Amint a Gyakorlóiskolában Bartal távozásával az egyik klasszika-filológiai tanszék megürül, Beöthy azonnal Négyesyre gondol és szándékát a tanári kar állásfoglalása ellenére keresztülvizsi. Szarvas Gábor az első, aki boldogan köszönti ifjú barát-

³ Négyesy közben megúvva a várakozást, amint Pestről távozik, egri tanárságának első évében kiadja műve harmadik, alkalmazott részét, a Versant. (Franklin-Társulat, 1886.) — Alapvető részét, tehát az elsőt, program-értekezésül iskolája, a ciszterci gimnázium értesítőjében, 1887-ben.

⁴ Arany J.: Bolond Istók, II. é., 14. vsz.

ját, Beöthy meg -- a nyári pihenő végén — talán legutoljára, de hogy milyen benső örömmel és bizalommal, mutatja az a végtelen gyöngédség, amellyel intelmek helyett inkább arra kéri, hogy megingott egészségét (tüdővérzése volt) most már lehetőleg kímélje. Kell-e mondanunk, hogy az idő a kúratori auspiciumnak adott igazat s a nemes Kármán, a gimnázium paedagogarchája, akinek eredetileg magának is más jelöltje volt, már az iskolai év végén köszönetet mond Beöthynek, hogy „intézetüket Négyesy Lászlóval megajándékozta“.

Amint az ifjú tudós Pestre költözik, a gyakoribb érülközés fonalán mind bensőségesebbé válik a kettőjük baráti kapcsolata is. A betegágyában fekvő Négyesyt, amit csak a kiválasztottjaival szokott megtenni Beöthy, több ízben meglátogatja, majd szűkebb baráti körébe, az u. n. „Csütörtöki társaságba“ is belevonja. Barátságukban azonban mindig maradt valami a tanár és a tanítvány eredeti viszonyából. Hiszen a Mester complex lelki alkata, mély érzelmessége ellenére valahogy úgy volt formálva, hogy neki úgynevezett „testi-lelki barátja“ nem igen volt. Igézetes egyénisége, genialitása és nagy műveltsége a magyar köz- és szellemi élet igen sok kiválóságát vonta körébe, de az egyesek iránt érzett vonzalma mintegy specializálódott. Teljes bizalmával talán senkit sem tüntetett ki. Annyi bizonyos, hogy élte folyamán és bizonyos viszonylatokban Négyesy Lászlóhoz vonzódott leginkább. Ő állt szívéhez a legközelebb! És mennyi sokszínű, drága elemet vittek ők ebbe a lelki harmóniába kölesnősen! Üzetlen szeretet, nagyrabecsülést, kedvességet és kedélyességet, igen sok nemes lendületet, de soha semmi köznapi pajfáskodást. — Az imént említettem „Csütörtöki társaság“ Beöthynek író, tanár és művész ismerőseiből alakult s eleinte az István főherceg-szállóban gyülekezett össze, hetenkint egyszer, baráti vacsorára. Kedéllyel, tartalommal persze elsősorban a Beöthy sziporkázó szelleme töltötte meg. Tömérdék érdekes tárgy került itt szóba: a közélet, politika, irodalom és művészet mezejéről; sok intimitás vezető-egyénekről, kulisszák megetti dolgokról; irodalmi emlékek és anekdoták, amelyeket Beöthy rendkívül megragadóan tudott előadni, a vele történeteket szinte eljátszani. De volt ezeknek a beszélgetéseknek a szórakoztató elemén kívül igen tanulságos, ösztönző hatása is, amit csak az tud kellőképp méltányolni, aki valaha maga is tagja volt ennek a társaságnak. — A csütörtöki vacsorázó esték később, vagy tíz év múltán

megszűntek, de fönmaradtak a mindennapi kávéházi összejövetelek, rendszerint a Nádor-utcai Continental-ban. A Continental megszűntével, a háború vége felé utoljára a Fiume-kávéházban próbáltak tanyát ütni, de a nagy összeomlást követő zord idők e baráti kör meghitt beszélgetéseit is lehetetlenné tették. Így lassankint magamagától elmaradt mindenki. Feloszlott a kedves összejövétel, amely egy negyedszázadon át Beöthynek annyi boldog pihenőt és örömet, Négyesynek és mindnyájunknak annyi magas szellemi élvezetet nyújtott, ahol szívvel-lélekkel osztoztunk az öregedő mester örömeiben-bújában, irodalmi sikereiben és diadalaiban. Hiszen milyen gazdag, eszméltető társalgást folytatott velünk irodalmi témákról és tanulmányairól, művészi élményeiről és útjairól, amiket bámulatos elevenséggel tudott megjeleníteni. Máskor előre vázolta valamelyik ünnepi beszédnek eszmemenetét, egyetemi előadásainak témáját s jól esett neki, ha visszhangra találtak bennünk gondolatai. — A törvényes rend helyreállítása után, amint ismét hangolódni kezdett Beöthy kedélye, nagy irodalmi elődjeinek példájára fokozott eréllyel teljesítette hivatását irodalmi társaságokban, az egyetemen és barátai között. A régi összejövetelek még egyszer felújultak. De többé már nem a kávéházi termekben, hanem egy lelkes híve, Hóránszky Lajos Városmajor-utcai lakásán, az ú. n. *Auróra-körben*, ahol régi barátok és új tanítványoktól körülvéve ápolgatta híven nemzeti hagyományaink és eszményeink kultuszát.⁵ Óhajára a társaság halála után is együtt maradt s immár magát is ott emlegeti azok között a halhatatlanok között, akiket fél századon át olyan ihletes ajakkal idézett és magyaráztatott.

Ezekon a baráti összejöveteleken a legkésőbb jövő s a legkorábban távozó vendég talán mindig Négyesy László volt, aki amióta pesti lakos lett, kettőzött odaadással szentelte magát hivatásának. Pályanyertes művét újra átnézi és kiadja; Amadé-Faludi és Kölcsey verseit sajtó alá rendezi; amellet nyelv- és esztétikai tanulmányaival sem szakít teljesen. A Mintaiskolában meg valóban mintaszerű tanár. Így szólítja fel már egy év múlva (1892.) Beöthy Zsolt, hogy habilitációs kérvényét az „Irodalmi segédtudományok“ című tárgykörből adja be. Négyesy

⁵ Állandóbb tagjai a házi úron kívül: Négyesy László, Vargha Gyula, Kozma Andor, Szász Károly, Szabolcska Mihály, Kenedy Géza, Császár Elemér, Voinovich Géza, Papp Ferenc, Kéky Lajos, Teles Ede; időnként Berzeviczy Albert, Herczeg Ferenc, Vadnay Andor, Almásy László és mások.

meghatja e bizalom, meghajlik előtte s 93 derekán már a miniszter is megerősíti magántanári minőségében. Próbaelőadását a „Költői szemlélet“ tanából tartotta meg s barátainak tanúsága szerint olyan sikerrel, hogy hallgatósága hosszan megéljenzi; Beöthy pedig boldogan szorít vele kezét s még egyetemi előadásaiban is hivatkozik nem egy meglepő és eredeti megállapítására. Ő már ekkor vezéregyéniség, az „Országos Tanárvizsgáló Bizottság“ elnöke, 1896-tól, Wlassics minisztersége alatt, az „Országos Közoktatásügyi Tanács“ ügyvezető alelnöke. Így határozza el, hogy új hatásköreiben is értékesíteni fogja Négyesy széleskörű tudását és rendkívüli munkaerejét. Néhány kisebb feladat elvégzése után mind a két testületnek tagjává, sőt ez utóbbinak később előadó tanácsosává neveztetik ki. Itt, egyéb munkálatok közt átdolgozza Négyesy a „Tantervi Utasítások“ magyar nyelvi szövegét; mint a fogalmazás tanítása ügyében kiküldött bizottság előadója, szerkeszti azt a fontos elaborátumot, mely a Tanács nyomtatványai közt ott található. Ez a nagyszabású tanulmány, bár önállóan soha meg nem jelent, a kiadott Rendelet szövegében mindig hirdetni fogja írója tollának kiváló didaktikai készségét.

Amint a magyar nyomdai kiadványok egyik legmonumentálisabbika, a *Pallas Lexikon* megindul (1893.), az irodalomtörténeti rész szerkesztésére Beöthyt kéri föl, de ő maga helyett Négyesyt ajánlja. Így támad az a többszáz irodalomtörténeti, stilisztikai, retorikai, poétikai és verstani cikke, amelyek rövid, epigrammatikus formájukban is egyenkint figyelemreméltó tanulmányok. Beöthy csak egyet tartott fönn magának, a cikkek írójának életrajzát, amelyet mintegy hálából a végzett munkáért, neve teljes aláírásával iktat a Lexikon lapjaira. — A csütörtöki estéken merül föl Beöthyben egy *Képes irodalomtörténet* gondolata, hogy a kutatás szétszórt eredményeit összefoglaló műben, pragmatikus feldolgozásban és illusztrálva tegye a művelt nagyközönség asztalára. A szerkesztés teendőire nézve úgy állapodnak meg, hogy főmunkatársul Badicsot adják melléje s az egyes cikkek szerzőit is gondosan kiszemelik. Négyesynek mindjárt öt jelentékeny téma jut (többet rajta kívül kevesen kaptak), ú. m.: A XVIII. század vallásos irodalma, ugyane század szépprózája és színésze, a XVIII. század szépirodalma, a Deákosok—Virág Benedekig, aztán Berzsenyi Dániel és a Keszthelyi Helikon. A Mikesről és Berzsenyiről írt tanulmányait később is mindig

dícsérettel emlegette Beöthy, s magántanári képesítése után pár évre az Akadémiába is ő ajánlja Négyesyt. Törekvése ugyan elsőízben nem sikerül, mert Gyulai és Szász Károly ugyanazon helyre Ráth Györgyöt ajánlották, s így az egyik jelölt sem kaphatta meg a kétharmad többséget. De a következő évben, 1896-ban nagy szótöbbséggel választják be ifjú barátját a nyelvtudományi alosztályba. Átminősítése a széptudományiba később történik meg. Ettől fogva ott is mesterével összhangban fejti ki sokágú és nagybecsű tevékenységét Négyesy.

Ez egyre növekvő „honos“ és „officium“ közepett szövődik ünnepeltünknek egy másik. az *Orsz. Középiszkolai Tanár Egyesülettel* való benső viszonya, amelyet szintén a Beöthy barátsága teremt meg, s amelyért két hosszú évtizedet áldoz oda munkás életéből. Beöthy ugyanis, aki az imént említett magas állásaitól is inspiráltan mindig kapcsolatban maradt a középiszkolával, az egész közoktatásügy, közelebről a magyar tanárság és a magyar iskola érdekében egy sereg, nagyhorderejű programot forgat magában. Ezért becsüli olyan nagyra a *középiszkolai tanár munkáját* és mint a nemzet vezető osztályai kulturális összeforradásának legfőbb szervét, — a *középiszkolát*. Ezért kívánja az oktatás középpontjává tenni a hazai történelmet és irodalmat, ajánlja a humánus érzés és gondolat nagyobb mértékű kifejtésére a *művészeti nevelést*. Foglalkozik a középiszkolai tanárképzés és tanítás reformjával s vele párhuzamban a tanári állás emelésével, közszellemének egységes és egészséges irányításával. Érthető hát, ha mint ilyen hatalmas erkölcsi tényező felé fordul a magyar tanárság közbizalma, amidőn 1893 júliusában, a Szegeden tartott közgyűlésén egyhangú lelkesedéssel az Egyesület elnökévé választják. Az ő szuggesztív vezetése alatt valóban mihamar minden megváltozik: a már-már bomladozó Egylet nyugalma visszatér, a testületi szellem megerősödik, élet és tartalom tölti meg az adminisztrációt, új elvek és eszmények kölesönöznek fényt mindennek, ami a tanárság ügyével kapcsolatba jön. Legfőképp az ország különböző helyein (Tátrafüred, Kassa, Budapest, Győr, Pannonhalma, Debrecen, Temesvár, Szabadka, Székelyudvarhely, Pécs, stb.) tartott évi közgyűlések azok, amelyeket igazi kultúr-ünnepökké emel az ő személyes megjelenése és ékesszólása. Röviden: alig volt olyan nevezetes eszme, amelynek alkalmi, vagy helyi vonatkozásokkal átszőve hangot ne adott volna. És ez így megy több mint egy decenniumon keresztül, amikor a tőle oly

hőn ápolt „testületi szellem“ a 900-as évek elején hanyatlani kezd. A pártpolitika és a felekezeti türelmetlenség hullámai az egyesület békéjét aláássák. Hiába küzd ellenük Beöthy kasszandra-ajakkal, a fölkavart szenvedélyeket már az ő nagy tekintélye sem képes lecsillapítani. Amire elnöki székéből mély elkedvetlenedéssel — ismételt bizalomnyilvánítások ellenére — távozik.

E hosszú és áldozatos kultúrmunkában küzdelmeinek leg-hűbb osztályosa, a szó ideális értelmében vett jobbkeze, elejétől végig Négyesy László. Előbb az egyesület választmányi tagságát, majd Szigetvári távozásával főtítkári, tizenegy év múlva az alelnöki tisztét viseli, hogy Beöthy oldalán legyen itt is a tanárság szellemi, erkölcsi és anyagi érdekeinek előmozdításában. S amikor Beöthy 1907 tavaszán végkép visszavonul, búcsúja fájdalmát és a jövő miatti aggodalmait — amint mondá —, csak az enyhítette, hogy utána bizonyára a legméltóbb utód, Négyesy László fog következni. A fiumei közgyűlést 1907-ben már valóban ő vezette.⁶

Még egy ponton fonódik össze a két nemes barát pályája egymással: a Beöthytől annyira szeretett *Kisfaludy-Társaságban*, amelybe szintén az ő karján lépett be Négyesy és forgolódott irodalmi nagyjaink és eszményeink oltára körül. Alig hogy tagjává lesz (1904.), mindjárt többféle megbízatással tüntetik ki. Így pl., hogy a Társaság százados Bajza-ülésén (1904 ápr. 27.) ő mondja az ünnepi beszédet. Ez a hosszabb tanulmány, amely Négyesynek a székfoglalója is egyszersmind, a híres kritikust sok tekintetben új világításba helyezi. Behatóan elemzi korát és lelki alkatát, költészetének és esztétizálásainak történeti jelentőségét. Utána nyomban az elnöklő Beöthy üdvözölte új társát — „szokatlanul meleg hangon“ s beszédének különösen az a része keltett mély hatást, melyben a felavatottnak első mesteréhez, Szvorényihez való kapcsolatát aposztrofálta. „Ő nem volt társunk, — mondá —, de alig volt társaink közt valaki, aki a mi eszményeink ápolásában, a magyar irodalmi műveltség terjesztésében lelkesebben és sikeresebben buzgólkodott volna, mint Ő... Nemes szellemét Önben hagyta ránk!“ Ugyanazon év őszén

⁶ Gyöngéd figyelem volt Négyesy részéről az is, hogy Beöthy képmását a Tanáregyesület közgyűlési terme számára megfestette. A kép, amely Margitay Tihamér ecsete alól került ki, hűség és művészi érték dolgában a Strobl pompás reliefje mellé tehető. Ennek a Margitay-félenek másolatát helyezte el később a budapesti egyetem esztétikai szemináriumában, e sorok írója pedig mint rector, a debreceni egyetem aulájában.

ülte meg a Társaság Toldy Ferenc születésének százados évfordulóját, amelyen megint a Négyesy ihletett szava méltatta az idézett nagy szellem pályafutását és hatását, valamint ő emel poharat a következő év ünnepi lakomáján Helmeeczy Mihály emlékezetére. S mivel a rábízott feladatokat mindig közmegelegedésre oldotta meg, azután is több fontos megbízatásban lett része az elnök javaslatára. Vidéki képviselőkénél, síremlékek, emléktáblák fölavatásánál hányszor veszik igénybe szívességét, amellyel, hogy közben másféle dolgozatokkal is gazdagítja üléseik műsorát. (A magyar költészet eredete, Tompa szelleme, stb.) Egyik szerkesztőtársa lesz Beöthy és Császár Elemér mellett a Társaság nagyszabású vállalatának, a „Nemzeti Könyvtár“-nak, amelynek első sorozatában megjelent Zrínyi-kiadása a legjelentősebb kritikai kiadásaink egyike. Rendkívüli sikert aratott az Arany születésének centennáriuma (1917.) írt Arany-tanulmányával. Ezt is a Beöthy javaslatára s a Társaság megbízásából írta meg, mint ennek „ajándékát a magyar ifjúság számára“. Két kiadása, pár hét alatt, noha könyvárusi forgalomba nem került, 15.000 példányban fogyott el s azután is sokan keresték és kiadók is ajánlkoztak rája.

Hasonló szellemben működtek Beöthy és Négyesy az 1911-ben alakult *Magyar Irodalomtörténeti Társaságban*, melyet az újabb irodalomtörténetíró nemzedék alapított és virágoztatott fel, de az elnöki tisztségre Beöthy Zsoltot, az egyik alelnöki állásra Négyesyt kérték föl. Irányításuk itt is díszet adott a Társaságnak s ad máig a Négyesy vezetése mellett, amelyben szintén mestere nyomdokait követi.

Beöthy volt végül az, aki kitűnő tanítványa *egyetemi előhaladását* is szerető gonddal egyengette. Már a Széchy Károly halálakor (1905.) is őreá gondolt. Katona Lajos elköltözése után (1910.) pedig pályázat mellőzésével a Négyesy meghívását javasolta és fogadtatta el. Barátja 1911-ben csakugyan a bpesti egyetem bölcsészeti karának egyik magyar irodalomtörténeti tanára lesz. Alig hogy az előadásait megkezdi, Beöthynek még arra is van gondja, hogy miféle kollégiumokat hirdessen, milyen szemináriumokat tartson; hogy hallgatóinak a készültségével, szorgalmával mennyire van megelégedve. Dolgozó helyiségéül pedig a saját esztétikai gyűjteményének egyik szobáját rendeztet be számára. Ennek a gyűjteménynek a termei attól fogva

éveken át, — másokra nézve is — sok értékes és eszmekeltő beszélgetésnek lesznek színhelyévé.

1922 kora tavaszán azonban egyszer csak elmaradt Beöthy Zsolt. Törékeny szervezetét valami lappangó influenza támadta meg, amely ellen régi, kedves üdülőhelyén, Balatonfüreden keres gyógyulást. Ott látogatta meg utoljára a leghűbb tanítvány, aki már akkor észrevette, hogy az a méla humor, amely a Beöthy ajkán olykor most is megjelent, csak a pusztulás képeire vetette már halvány sugarait. Valóban, néhány hét múlva Pesten, ahová időközben felhozták övéi, április 28-án, egy keddi este, örök álmra hűnyta le fáradt szemeit. Oh, vajjon idézhette-e valaha barát és tanítvány több joggal a klasszikus író nehéz sóhaját:

Multis ille bonis flebilis occidit,
Nulli flebilior, quam mihi . . .

Ravatalánál az Irodalomtörténeti Társaság és az Auróra baráti kör nevében Négyesy mondta a búcsúztatót. Ő idézte föl az emléket év múlva az Akadémia ünnepi ülésén abban a szép beszédében, amely az első művészi méltatása Beöthy pályájának irodalmunkban. Milyen megható intézkedése a sorsnak, hogy még elárvult tanszékét, az esztétikait is Négyesynek ajánlja föl a jelölő bizottság és utána az egész bölcsészeti kar egyhangú bizalma. „Ezt a megtiszteltetést pedig, mondotta egyszer az ünnepelelt előttünk, márigazán nem ő eszközölte ki. De elégtétel volt nekem is, az ő árnyékának is. Mindenesetre igazolásául szolgál az ő irántam tanúsított állandó jóságának.“

És most, amint e két díszes írói pályára visszatekintünk, mindnyájan érezzük, hogy az a barátság, amely lelküket egybeforrasztotta: épp olyan benső, mint amilyen őszinte volt. Egy-más között folyton zavartalan, a közre nézve folyton áldást hozó. Bizonyos, hogy Beöthy akárhány törekvése, főként társadalmi és kulturális téren, aligha aratott volna olyan fényes sikereket, ha nincsenek körötte azok a „valóra váltó erők“, mint amilyen volt elsősorban Négyesy. Igaz, hogy ezeknek az erőknek a fölismerése megint az ő genialitásának adománya, de a velt jókért igyekezett is hálás lenni szíve egész melegével. Mennyi szeretettel csüggött csak a Négyesy szerény és gyöngéd egyéniségén, magasztalta, erkölcsi és intellektuális értékeit, amelyek sohase kértek, sohase vártak tőle semmit, de a ragaszkodás minden néma melegét árasztották felé halála pillanatáig. „Téged szerettelek, mert akármit bíztam rád, sohasem csalódtam ben-

ned“ — szokta volt mondogatni. Milyen kár, hogy gazdag szellemi birodalmának egyetlen forrásvidékére csak egy ízben vihette magával hű barátját. Azokra a feledhetetlen külföldi utakra, amelyekről szinte költői elragadtatással szokott beszélni mindig. Mennyi lendítő szárnyat adtak volna ezek a Négyesy tanulmányainak és törekvéseinek, de milyen hálás méltánylója lett volna ő is, magas művészi hevületek közt élő barátjának! Hiszen mindnyájan tudjuk, az impulzív lekek elsősorban, hogy mentől több örömet éreznünk, mentől több örömet árasztunk magunk körül, — annál boldogabbak vagyunk...

Érdekes feladat volna még annak a kutatása, hogy vajjon Beöthy, a tudós, közelebbről az irodalomtörténész és esztétikus, miben, vagy mennyiben volt hatással Négyesyre? Mikor a hű tanítvány maga vallja, hogy mindenki, aki Beöthy közelében élt, érezhette, hogy vett tőle valanút. Valami tiszta szellemi, éppen azért nem-múló jót és hogy ez a szép lelki viszony egy csereg ösztönző hatásnak lett a forrása rája nézve. A felelet azonban ma még korai lenne, sőt kellő történeti perspektíva híján bizonyára igazságtalan is. Általában véve az a benyomásunk, hogy az ünnepektől, aki Gyulai tanítványaként indult útnak és a tőle nyert nagy örökségből (írói karakter, elvek, szempontok, stílus, stb.) máig sokat megőrzött, Beöthy uralkodó eszméin és tanításain kívül inkább érzelmi és kedélyi sugalmakat, éleltszemléleti módot és közéleti iskolát stb. fogadott el tőle. Más szóval, tudományos és irodalmi tekintetben, ha mestere volt is, de nem abban az értelemben, mintha témákat kapott volna tőle, vagy mintha bizonyos problémák megoldásában támogatja, mivel Négyesy kezdettől fogva mindig a saját problémáival foglalkozott. Ha egy-egy feladattal megbízta is Beöthy pl. a Kisfaludy-Társaságban Bajzáról, Toldyról, vagy Aranyról, akkor is, ismerve barátja talentumát, mindig szabadkezet biztosított neki. Kész dolgozatait olykor elolvasta ugyan, de módosító javaslatokat nem igen tett rájuk. Még tartózkodóbb volt — hogy úgy mondjuk — vele szemben elméleti kérdések fejtegetése körül. Soha sem fölényesen, vagy vita alakjában vitte ezeket barátja elé, hanem mintha csak a figyelmét kívánná fölhívni rájuk. De ha érdeklődést látott, szívesen mélyült el bennük s tárta fel egyéni tanulmányait, utalgatott a forrásokra, ahol tüzetesen meg lehet őket olvasni. Nem, nem ő biztatta Négyesyt még a tankönyveinek írására sem, amelyek készültség, felfogás, módszer tekinteté-

ben egyaránt eredeti művek. Minden lapjukon érzik, hogy élő gyakorlat és tudományos spekuláció eredményei. Jól tudjuk mi is, hogy Wodianer Arthur, e művelt kiadó kereste föl az ünnepeket s bízta meg kitüntető ajánlataival. Amikor a Stiliztikával és a Szerkesztéstaunál már sikereket aratott, szerződött vele folytatólag a Retorika, Poétika, Nyelvtan és az Olvasókönyv megírására. Egy mozzanatról azonban kevesen tudnak, amit itt, alkalomadtán, lehetelenség volna elhallgatnunk. Arról t. i., hogy amikor a sorozat betetőzéseként egy irodalomtörténeti kézikönyv megírására kérte föl Wodianer s *laponként aranyával volt hajlandó honorálni Négyesy munkáját*, ő a Beöthy könyveire mutatva végkép elhárította magától az ajánlatot. Hogy kész tan-könyveit szintén sietett bemutatni a mesternek, egészen természetes. Beöthy ilyenkor vagy valami kedves tréfával leplezgette meghatottságát, vagy csendesen lapozva bennük, tette meg dicsérő észrevételeit. A két elsőről a Stiliztikáról és Szerkesztés-tanról, mert ez a kettő volt még addig kész, a Pallas Lexikonban maga írja, hogy „messze fölülemelkednek a tankönyvek színvonalán és hogy önálló tudományos értékük van“ (I. Négyesy életrajzát).

De nemesak mestere, hanem saját vallomásaként ideálja is volt Beöthy Négyesynek, mint ahogy az volt mindnyájunknak, akik valaha körötte éltünk: európai műveltségével, lelkének történeti zománcú, modern magyarságával, úri és stílusos egyéniségével, szellemének és kedélyének gazdagságával, igézetével és szeretetreméltóságával s még társalgása közben is művészi veretű nyelvvel, amiket mind felsorolni alig-alig, csak megélni lehetett. De aki megélte, tudja, hogy a sors különös jótéteménye volt számára! Aztán, mert megtanított eszményekért élni; hivatásunkat a magyarság és műveltség jegyében szentnek tartani; életben, irodalomban nemesen gondolkodni. Ki az, akiben egy-egy elmés mondása, frappáns szójátéka, vagy anekdotája ma is meg ne csendülne? Akinek finom, szellemdús arca magános óráiban meg ne jelennék, hogy gyors, bensőnkbe ható pillantásával számon kérje tőlünk: mit dolgozunk, hogyan sáfarkodunk? Vagy ne erősítene meg kétségeink között s ne ragyogtatná meg, mint anynyiszor tette, küszködő szívünk eszményeit és reményeit: fölfelé, csak fölfelé! E drága sugalmak leggazdagabb letéteményese — Négyesy László. Barátságuk erkölcsi tartalma a múlt század eleji úttörők barátságára emlékeztet, hatásában pedig irodalmunk utolsó félszázadnak legnemesebb emlékei közé emelkedik.